

Gouda Middenwillens

Cultuurhistorisch en archeologisch
bureauonderzoek

M. van Dam
Drs. J.S. Krist
Drs. T. Nales
Drs. J.M.J. Willems

September 2006
BAAC rapport 06.250

Bouwhistorie
Archeologie
Architectuurhistorie
Cultuurhistorie

BAAC bv

Gouda Middenwillens

Cultuurhistorisch en archeologisch
bureauonderzoek

M. van Dam
Drs. J.S. Krist
Drs. T. Nales
Drs. J.M.J. Willems

September 2006
BAAC rapport 06.250

Bouwhistorie
Archeologie
Architectuurhistorie
Cultuurhistorie

BAAC bv

Colofon

ISBN: 90-5985-375-x

Redactie: R.J.W.M. Gruben
Teksten: M. van Dam
J. Krist
T. Nales
J.M.J. Willems

Archiefwerk: J.M.J. Willems

Copyright: Gemeente Gouda / BAAC bv, 's-Hertogenbosch.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, foto-kopie, micro-film of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Gemeente Gouda en BAAC bv te 's-Hertogenbosch.

BAAC bv
Onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en Cultuurhistorie.

Graaf van Solmsweg 103
5222 BS 's-Hertogenbosch
Tel.: (073) 61 36 219
Fax: (073) 61 49 877
E-mail: denbosch@baac.nl

Bergsingel 81-85
7420 AA Deventer
Tel.: (0570) 67 00 55
Fax: (0570) 618 430
E-mail: deventer@baac.nl

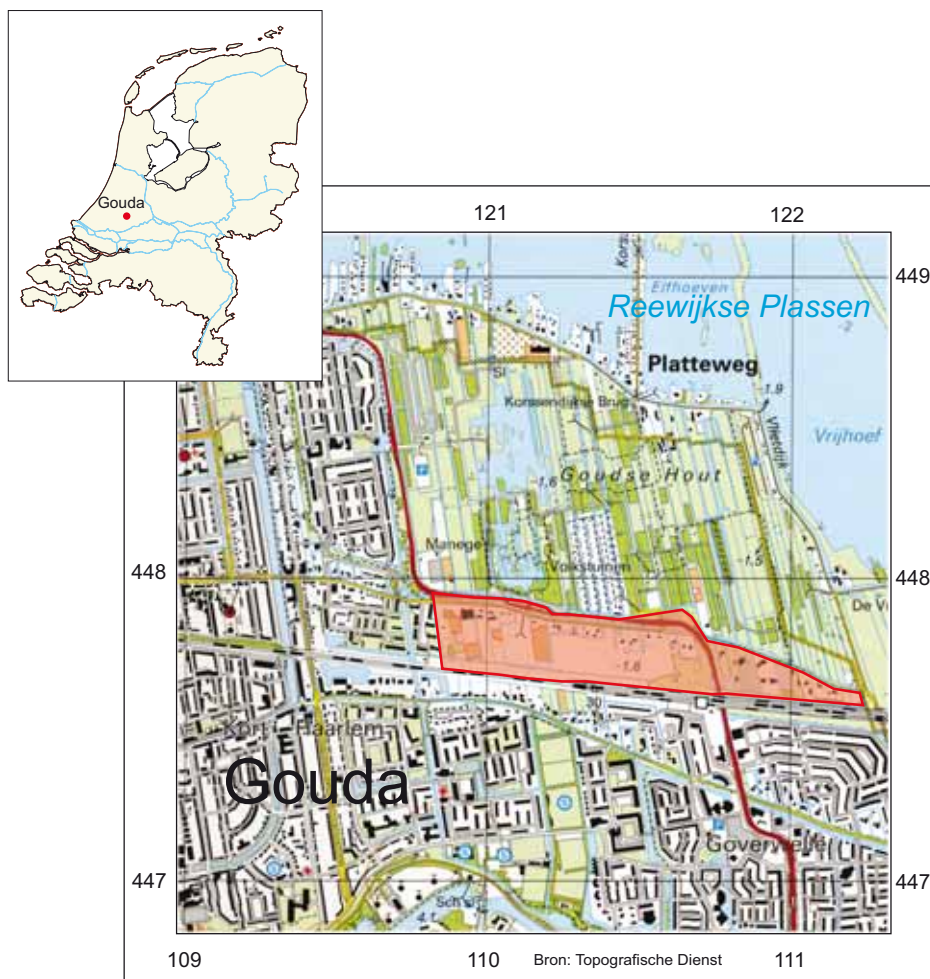
Inhoudsopgave

Voorwoord	3
1 Fysisch-geografisch onderzoek	4
1.1 Landschappelijke ontwikkeling	4
1.2 Bodem	5
2 Historisch onderzoek	6
3 Archeologisch onderzoek	12
4 Beknopte bouwhistorische beschrijving van de bebouwing	14
4.1 Algemeen	14
4.2 Beschrijvingen	14
4.3 Conclusie	23
5 Conclusie en aanbeveling	24
5.1 Conclusie	24
5.2 Aanbeveling	25
Literatuur	26
Noten	28

Naar aanleiding van de ontwikkeling van een terrein gelegen ten oosten van Gouda alwaar woningen zullen verrijzen, heeft de gemeente Gouda aan BAAC BV opdracht verleend een cultuurhistorisch/archeologisch bureauonderzoek uit te voeren. Het betreffende terrein wordt begrensd door de Achterwillenseweg aan de noordzijde, de spoorbaan Utrecht-Rotterdam aan de zuidzijde, de Willenskade aan de oostzijde en de bebouwing aan de Koningsmantelstraat aan de westzijde.

Ten behoeve van het onderzoek zijn onder meer diverse archeologische databases bekeken en is er een beperkt literatuur- en archiefonderzoek in het Streekarchief Hollands Midden te Gouda uitgevoerd. Ook is er middels veldwerk een beknopte bouwhistorische beschrijving van de verschillende gebouwen in het onderzoeksgebied gemaakt.

Graag willen wij F. Hildebrand (APPM management consultants) danken voor de gunning van de opdracht, en M. Groenendijk en R. Hofman (gemeente Gouda) voor het geven van commentaar op de concepttekst. Verder gaat onze dank uit naar de medewerkers van het Streekarchief Hollands Midden.

Afb. 1 Locatiekaart.

1 Fysisch-geografisch onderzoek

1.1 Landschappelijke ontwikkeling

Het onderzoeksgebied is gelegen in het Goudse Hout, vlakbij de Reeuijsche plassen, een gebied waarvan het huidige uiterlijk vooral gekenmerkt wordt door veenontginningen uit het verleden. In het Weichselien, ten tijde van de laatste ijstijd, ligt het onderzoeksgebied veel verder van de zee af dan nu. De zeespiegel staat, doordat veel water in het noordelijk gelegen landijs is opgeslagen, dan ongeveer 120 meter lager dan tegenwoordig en de Noordzee ligt grotendeels droog. Ter plaatse van het onderzoeksgebied zijn door de wind dekzanden afgezet. Deze worden gerekend tot de *Formatie van Boxtel*.¹ Deze afzettingen liggen tegenwoordig op een diepte van 8,5 – 10,5 m beneden maaiveld, ongeveer 10-12 m – NAP.² Direct ten zuiden van het onderzoeksgebied ter plaatse van de huidige Hollandse IJssel hebben vermoedelijk de voorlopers van de Rijn gestroomd.³ Het zijn brede, vlechtende rivieren die grofzandige pakketten hebben afgezet die behoren tot de *Formatie van Kreftenheye*.⁴ Deze liggen in het onderzoeksgebied tegenwoordig op ongeveer 10-12 meter – N.A.P.⁵

Het einde van de ijstijd (ongeveer 9000 v. Chr) wordt gekenmerkt door een snelle opwarming van het klimaat. Hierdoor komt het gebied door de afsmelting van het landijs en de daarmee gepaard gaande (relatieve) zeespiegelstijging steeds meer onder invloed van de zee te staan. De grondwaterstand begint te stijgen, waardoor het landschap vernat en zich veen kan vormen (*Basisveen*). Vanaf circa 7000 v. Chr komt het gebied onder directe invloed te liggen van de Rijn. Direct ten westen van het onderzoeksgebied zijn in de ondergrond beddingafzettingen aangetroffen van de Gouderak stroomrug. Deze is actief geweest van 7600 – 6335 BP.⁶ De diepteligging van deze afzettingen varieert tussen de 6,5 en 7,7 m – NAP (5,0 – 6,2 m beneden maaiveld).⁷ Mogelijk zijn er in het onderzoeksgebied oever- en komafzettingen van deze stroomrug aanwezig. Nadat de Gouderak stroomrug inactief is geworden ligt het gebied buiten de invloedsfeer van de rivieren. Vanaf 5000 BP neemt de stijging van de zeespiegel af en begint de kust zich weer uit te breiden. Gedurende de uitbreiding van de kust vormt zich een brede reeks van strandwallen die het binnenland beschermt tegen nieuwe inbraken van de zee. Door deze voortdurende uitbreiding verdwijnt in het Midden-Subborea (4000 BP) de directe invloed van de zee en verzoet het gebied. Achter de strandwallen vindt op grote schaal veenvorming (*Hollandveen*) plaats, dat voornamelijk uit bosveen bestaat.⁸ Het veenlandschap blijft intact totdat rond 1805 BP de Hollandse IJssel, ontstaan uit een afsplitsing van de rivier de Lek, nabij het huidige Gouda komt te liggen. Door de ligging van de stroomrug vlakbij het onderzoeks-gebied kan er tijdens overstromingen vanuit de rivier klei afgezet worden die het veen bedekt. Hierdoor kan er een laagsgewijze afwisseling van klei, humeuze klei en veen aanwezig zijn in de top van het profiel (circa 50-100 cm beneden maaiveld). Deze overstromingen hebben plaatsgevonden tot het moment van bedijken van de rivier rond 1285 AD.⁹

1.2 Bodem

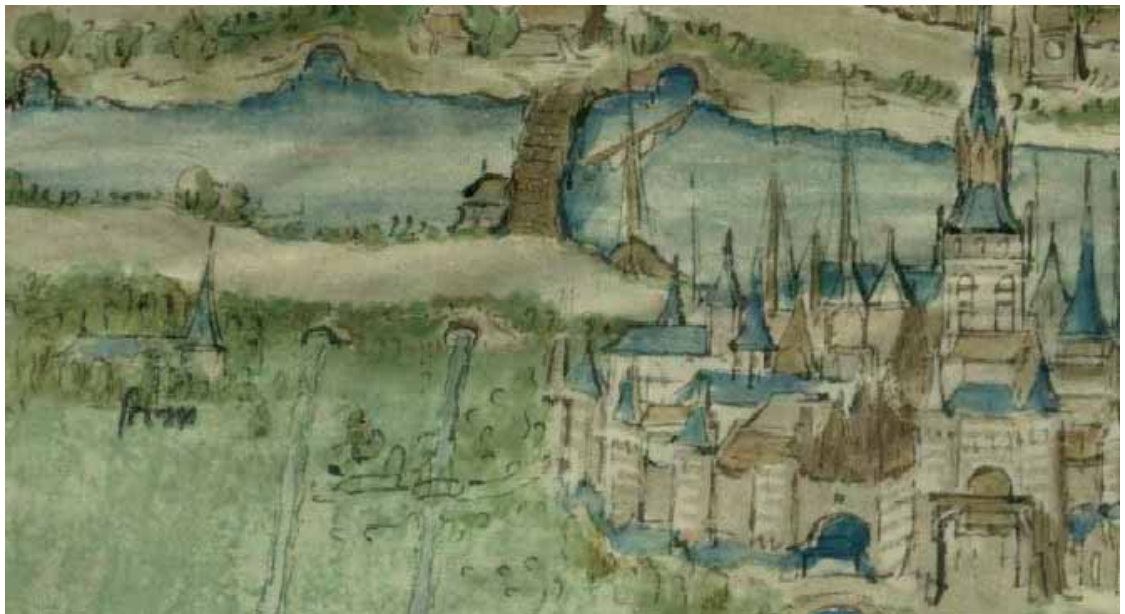
De onderzoekslocatie bevindt zich in een gebied met koopveengronden (bosveen of eutroof broekveen). Op basis van het voorkomen van veel organische stof in de bodem, worden de gronden in het onderzoeksgebied tot deze klasse gerekend. Koopveengronden hebben een veraarde bovengrond van minder dan 50 cm dikte, die bestaat uit kleilig veen of venige klei. De ondergrond bestaat meestal uit bosveen of zeggeveen. De koopveengronden worden aangetroffen, waar een kleiafzetting bijna vrijwel is doodgelopen in een veenachterland, zoals op de grens van de Gouderak stroomrug en het veenachterland. Tabel 1 laat een karakteristiek bodemprofiel van een koopveengrond zien.¹⁰ Rondom sommige dorpen wordt een zogenaamd toemaakdek aangetroffen, dat ontstaan is door het gebruik van aardmest (slootbagger, stadsvuil, mest en stalzand). Daarnaast is uit eerder onderzoek gebleken dat het onderzoeksgebied is opgehoogd door middel van spuitzand.¹¹

<i>Horizont</i>	<i>Diepte [cm]</i>	<i>Omschrijving</i>
1Aa	0-8	Kleilig veen iets zandig
1Aa2	8-25	Venige klei, zandig (1Aa en 1Aa2 vormen het toemaakdek)
1Ahg	25-45	Donkergrijs, kleilig veen niet zandig iets roestig
1C	45-60	Geoxydeerd bosveen
1Cr	> 60	Gereduceerd, niet verweerd bosveen

Tabel 1.

2 Historisch onderzoek

Het onderzoeksgebied behoorde oorspronkelijk tot het Utrecht-Hollandse veengebied. In de Middeleeuwen waren deze woeste gronden in het bezit van de landsheer. Het hier behandelde terrein vormde eertijds een (klein) deel van het zogenaamde Land van Stein dat toebehoorde aan de bisschop van Utrecht. Deze deed het gebied in 1138 aan de kerk van Sint Salvator (Oudmunster) te Utrecht toekomen.¹² De deken en het kapittel van de Oudmunsterkerk delegeerden vervolgens hun gezag over dit gebied: zowel het overheidsgezag als de rechtspraak werden in erfpacht uitgeven. Waren de pachters in eerste instantie personen, in 1438 nam de stad Gouda de erfpacht over. Nadat in 1529 Karel V het Sticht Utrecht had ingelijfd kwam de stad Gouda in een erfpachtrelatie met de keizer.¹³

Afb. 2 *Impressie van het gebied ten oosten van Gouda. Detail van tekening van de hand van P. Crabeth 1520. Links is het dorp Stein afgebeeld, rechts de stad Gouda. De afbeelding is naar het zuiden gericht.*

De veengebieden rondom Gouda werden na verloop van tijd ontgonnen en werden op die manier ook bewoonbaar. Tot nog toe zijn er geen aanwijzingen gevonden dat de streek rond Gouda bewoond was voor en tijdens de Romeinse tijd. Wel zijn ten westen van Gouda, aan de monding van de Hollandse IJssel Romeinse bewoningssporen gevonden.¹⁴

Nabij het onderzoeksterrein, tussen de Voorwillenseweg en de Achterwillenseweg, is in 1984 een munt gevonden waarvan het gerucht ging dat het hier om een bronzen munt uit de Romeinse tijd handelde. Echter bij nadere determinatie bleek het om een 18de eeuwse Haagse gildepenny te gaan.¹⁵

Vanaf de 11de eeuw is er sprake van ontginning van het veengebied en dus van menselijke bewoning. Deze ontginning zette in de 12de en 13de eeuw door, waarmee Gouda en omgeving in cultuur werden gebracht.¹⁶

Voor zover nu duidelijk is, behoren de ten oosten van Gouda gelegen gebieden tot de oudste ontginningen. De gebieden Stein, Willens en de Oude Gouwe zijn vermoedelijk zelfs al vóór 1100 ontgonnen. Het onderzoeksgebied Middenwillens maakt deel uit van de Willens.

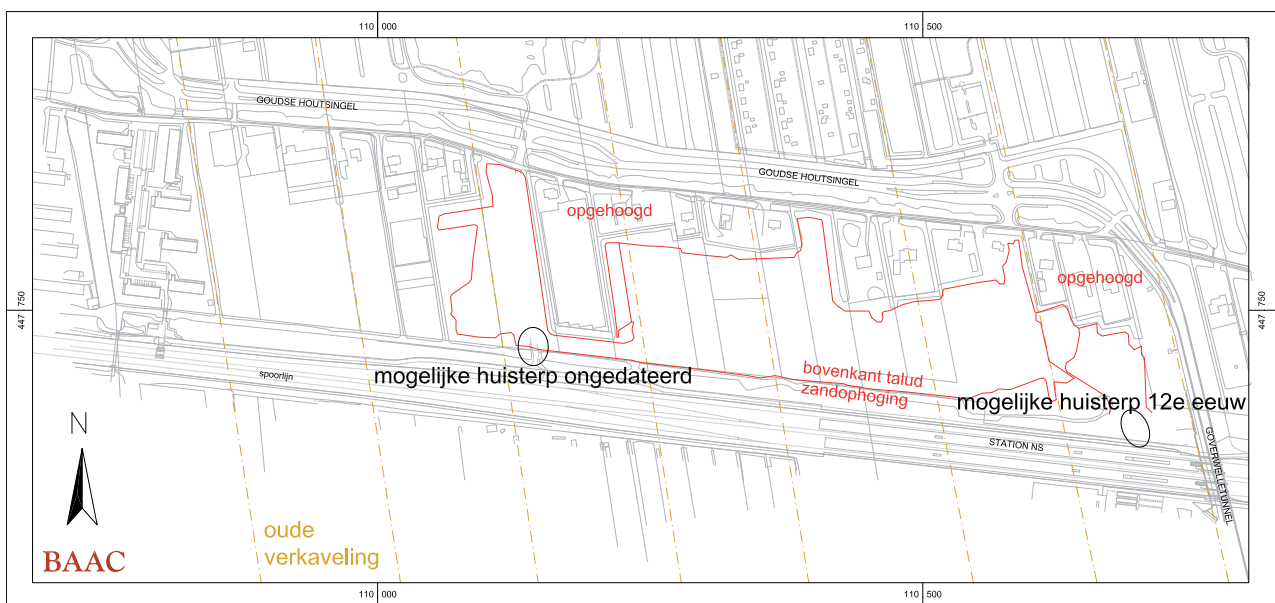
Met de huidige stand van het onderzoek gaat men er van uit dat, gezien de vrij onregelmatige perceelsdiepte, hier nog sprake is geweest van ontginning door middel van vrije opstek. Dat wil zeggen dat wel de breedte van de te ontginnen percelen vooraf werd vastgesteld, maar niet de diepte. Later werden zogenaamde cope-contracten met de eigenaar van het veen gesloten. Hierin werden zowel breedte als diepte van het te ontginnen perceel op voorhand vastgelegd.¹⁷

Als ontginningsbasis zal in het geval van Willens in eerste instantie de oeverwal aan de Hollandse IJssel hebben gediend. Deze gebieden waterden dan ook af op de Hollandse IJssel. De achterkaden groeiden na verloop van tijd uit tot tiendewegen en vormden de basis voor de volgende ontginningen: Middel Willens, Achter Willens en Ouwe Gouwe.¹⁸ Als (latere) ontginningsbasis kan daarbij de huidige Graaf Florisweg en in het verlengde daarvan de Achterwillenseweg gediend hebben.¹⁹

De ontgonnen percelen werden in eerste instantie in gebruik genomen als bouwland. Er werden verschillende graansoorten zoals gerst en rogge verbouwd. Later in de zestiende eeuw ging men over op het telen van koren, raap- en koolzaad en hennep. Ten gevolge van een stagnerende afwatering en inklinkende grond werd in de loop van de 16de eeuw steeds meer landbouwgrond omgezet in weidegrond. Dit werd ook nog eens bevorderd door een stijgende vraag naar zuivel in die tijd.²⁰

Behalve dat de ontgonnen veengebieden na verloop in gebruik werden genomen voor de veeteelt, konden ze ook gebruikt worden om turf te winnen. Met name door de toegenomen bevolkingsgroei in de 14de eeuw nam de vraag naar turf als brandstof toe. Met de introductie van de baggerbeugel in 1530 werd het ook mogelijk om turf onder de waterspiegel te delven, het zogenaamde slagturven. Dit had tot gevolg dat grote diepe veenplassen ontstonden die ten gevolge van afkalving een groot gevaar voor hun omgeving vormden. Om dit enigszins tegen te gaan, vaardigden de Staten van Holland in 1653 een octrooi uit waarin bepaald werd dat binnen een cirkel van 900 roeden (circa 3.300 meter) vanaf de stad Gouda niet geveend mocht worden. Hierdoor bleef Middenwillens min of meer verschoond van ontvening en zal het gebied voornamelijk in gebruik zijn gebleven als wei- en hooiland.

In de eerste eeuwen na de ontginning was het waarschijnlijk wel mogelijk op de betreffende percelen bouwsels op te richten en er te wonen. Maar door de

Afb. 3 Oorspronkelijke percelering van deelgebied 2 en vindplaatsen terpen (bron: M. van Dasselaar, 2003, bijlage 5). Voor deelgebied 2 zijn plannen gemaakt om er een nieuwbouwwijk te realiseren.

toenemende wateroverlast werden deze locaties steeds onaantrekkelijker. Met het opwerpen van terpen kon men zich nog enige tijd redden, maar na verloop van tijd zal men deze locaties verlaten hebben.²¹ In het onderzoeksgebied zijn, in de jaren negentig van de vorige eeuw, aanwijzingen gevonden voor de mogelijke aanwezigheid van twee huisterpen. Eén mogelijke huisterp zou dan nabij het spoor en de Goverwellesingel liggen en dateren uit de 12de eeuw. De tweede, eveneens gesitueerd aan het spoor maar nu enkele honderden meters meer westelijk gelegen, kon niet worden gedateerd.²² Verder onderzoek op deze locaties is nauwelijks meer mogelijk door recente verstoringen en vanwege het feit dat beide locaties thans met een dikke laag zand zijn bedekt.²³

Uit de 19de eeuwse kadastrale leggers valt af te leiden dat de percelen in die tijd voornamelijk in gebruik waren als wei- en hooiland, soms was er sprake van tuinland of werd een perceel geëxploiteerd voor zijn hakhout. Incidenteel kwam er bebouwing voor in de vorm van een schuur of een kas. Een enkel perceel bestond alleen uit water. Op de kaart uit de historische atlas valt op dat onder meer ten noorden van de spoorlijn in het onderzoeksgebied verschillende grotere en kleinere waterpartijen voorkomen. Overigens had de aanleg van de spoorlijn in 1855 tot gevolg dat Midden Willens in twee delen werd verdeeld, een deel ten zuiden en een deel ten noorden van het spoor. Het deel ten noorden van de spoorlijn, dat in feite het achterste deel van de oorspronkelijke ontginning was, kon nu alleen nog maar bereikt worden via de Tiendweg, thans Achterwillenseweg.

Afb. 4 Detail historische atlas. De Achterwillenseweg wordt hier aangeduid met de naam Tiendweg (zie pijl). Opvallend is dat zowel ten zuiden als ten noorden van de spoorlijn diverse waterpartijen voorkomen. Duidelijk zichtbaar is dat de spoorlijn de polder Middel Willens in tweeën heeft gedeeld.

In de 20ste eeuw hebben de nodige kassencomplexen op het onderzoeksterrein gestaan waarvan een deel alweer is verdwenen. De huidige bebouwing is gelegen aan de Achterwillenseweg en bestaat voornamelijk uit huizen die, ruwweg, in de periode 1955-1975 zijn gebouwd. Verder staan er enkele panden van recentere datum. Ten behoeve van de (woning)bouw zijn een aantal van de lange en smalle percelen bij elkaar gevoegd.

Het betreft hier vrijstaande huizen meestal bestaande uit één bouwlaag met kap, een enkele maal 2 bouwlagen met kap. De huizen liggen aan de kop van de kavels. Verder ligt er ook een enkel bedrijfspand. Een groot deel van het gebied is momenteel sterk verwilderd. Bomen, struiken, gras en zogenaamde onkruiden welen er tierig. Een deel van het terrein is in gebruik als gronddepot, terwijl een groot deel van het achterterrein, grenzend aan de spoorlijn met zand is opgehoogd. Dit heeft tot gevolg gehad dat hier de oude historisch gegroeide verkavelingsstructuur van lange repen grond met aan weerszijden sloten geheel en al verdwenen is. Alleen aan de zijde van de Achterwillenseweg is nog enigszins deze verkaveling ter herkennen.

Afb. 5 Foto van de huidige situatie van een deel van het onderzoeksgebied.

Een belangrijk deel van de huidige bebouwing aan de Achterwillenseweg werd gerealiseerd kort na de Tweede Wereldoorlog. In deze periode werden onder meer plannen ontwikkeld voor de wederopbouw in landelijke gebieden. Een en ander werd in 1948 geïnitieerd door de Centrale Directie voor de Volkshuisvesting. De studiegroep Kerngroep woningarchitectuur maakte daarop ontwerpen voor 'normaalwoningen' voor arbeiders en agrariërs. Het Goudse architectenbureau Dessing en Jacobs borduurde hierop voort en ontwierp een normaalwoning met de bedoeling die in Drenthe te bouwen.

Dergelijke voorstellen deden onder architecten het nodige stof opwaaien. Niet alleen vonden zij dat dergelijke voorgekookte ontwerpen hun vrijheid en creativiteit beknot-

ten, ook waren ze bevreesd voor verlies aan werk.

Aan de Achterwillense weg staan een aantal woningen die verwant zijn aan de door Dessing en Jacobs ontworpen normaalwoning. Met name het pand met het huisnummer 114, maar ook de panden 110, 112 en 124 lijken varianten op het door deze architecten ontworpen standaard model.²⁴

Afb. 6 Achterwillenseweg 114 heeft gelijkenis met de door Dessing en Jacobs ontworpen normaalwoning.

Afb. 7 De Goudse Houtsingel vormt de noordgrens van het onderzoeksgebied, gaat vervolgens over in de Goverwellesingel waarbij het onderzoeksgebied in tweeën wordt verdeeld.

Afb. 8 Een impressie van de Achterwillenseweg die, naast bestemmingsverkeer, met name gebruikt wordt door fietsers. Vanaf de weg zijn de percelen, die aan deze zijde begrensd worden door restanten van sloten, ontsloten.

Afb. 9 Nieuwbouw in deelgebied 1.

3 Archeologisch onderzoek

Zoals hiervoor reeds vermeld, maakt het onderzoeksgebied deel uit van de polder Willens en is gesitueerd in het gedeelte dat ligt tussen de gebieden Voor- en Achterwillens. Het wordt daarom ook wel Middenwillens genoemd.²⁵

De archeologische basiskaart Gouda laat zien dat voor het noordelijke deel van het terrein een middelhoge archeologische verwachting geldt. Dit gedeelte van het plangebied, ten zuiden van de Achterwillenseweg, dankt zijn middelhoge verwachting aan het feit dat de huidige weg een voormalige ontginningsweg is geweest.²⁶ De begrenzing aan de zuidzijde wordt gevormd door de Voorwillenseweg. Ook deze weg heeft oudere voorlopers, waardoor het omliggende gebied een middel hoge archeologische verwachting heeft.

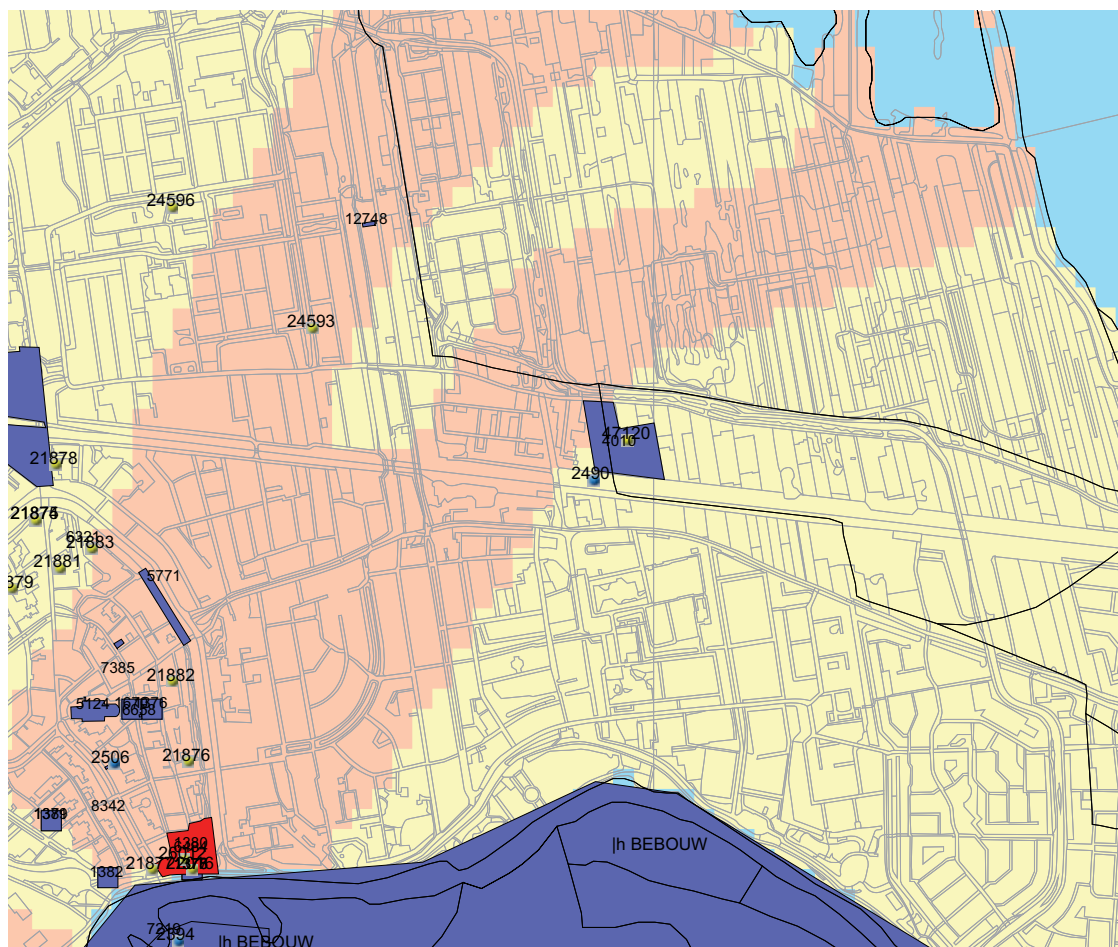

Afb. 10 Detail van de archeologische basiskaart van de gemeente Gouda. De gele kleur geeft een middelhoge verwachting aan.

De Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-Holland geeft echter voor het gebied dat oostelijk van de stroomgordel is gesitueerd, een lage kans voor het aantreffen van archeologische sporen.²⁷ Het onderzoeksgebied is gelegen ten oosten van de Gouderak-stroomgordel (zie ook hoofdstuk 1). Op deze stroomgordel zelf is bewoning vanaf de Jonge-Steentijd mogelijk.

Uit de geraadpleegde Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) blijkt voor het gebied een zeer lage trefkans te gelden. Verder ontbreken op en in de omgeving van het plangebied archeologische monumenten. Uit de inventarisatie van de archeologische waarden, waarbij gebruik is gemaakt van het Centraal Archeologisch Archief (CAA) en het Centraal Monumenten Archief (CMA) van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB), blijkt er binnen het te ontwikkelen terrein één waarneming te zijn gedaan (47120).²⁸ Bij een inventariserend veldonderzoek zijn in een met stadsafval gedempte veenput vondsten aangetroffen welke te dateren zijn in de Nieuwe Tijd.²⁹ Verder zijn op circa 800 m afstand van het onderzoeksgebied op de stroomrug en ten westen ervan waarnemingen bekend uit de Romeinse Tijd (25493 en 24596). Het materiaal is gedateerd in de 2de eeuw na Christus.

Hoewel er geen waarnemingen bekend zijn in ARCHIS II, bleek de Archeologische Vereniging Gouda in 1992 twee mogelijke huisterpen te hebben ontdekt. Tijdens de

Afb. 11 Bodemkaart en IKAW.

verbreding van de spoorlijn Gouda-Utrecht werd iets ten noorden van het spoor in de polder Achterwillens, waar thans de nieuwbouwwijk Goverwelle ligt, een concentratie aardewerk fragmenten gevonden. Nader onderzoek wees uit dat er mogelijk sprake is van een huisterp. Westelijk van deze vindplaats, richting Gouda, werd eveneens een soortgelijke vondst gedaan (zie afb. 3).³⁰

Vondsten uit de Romeinse Tijd zijn in Gouda schaars. Bovengenoemde vondstmeldingen dateren uit de dertiger en veertiger jaren van de vorige eeuw. In 1980 is een bronzen munt gevonden door een particulier in het gebied tussen de Voorwillense- en de Achterwillenseweg. Zoals hierboven reeds vermeld ging het gerucht dat het om een Romeinse munt handelde. Echter bij nader inzien bleek dit niet het geval te zijn en handelde het om een 18de eeuwse gildemunt. Zeer recentelijk, 2005, zijn bij rioleringswerkzaamheden scherven gevonden uit de Romeinse Tijd.³¹

Legenda

- VONDSMELDINGEN
- BODEM ((c)Alterra)
- WAARNEMINGEN
- MONUMENTEN**
 - archeologische betekenis
 - archeologische waarde
 - hoge archeologische waarde
 - zeer hoge archeologische waarde
 - zeer hoge arch waarde, beschermd
- ONDERZOEKSMELDINGEN
- TOP10 ((c)TDN)
- PROVINCIES
- IKAW**
 - zeer lage trefkans
 - lage trefkans
 - middelhoge trefkans
 - hoge trefkans
 - lage trefkans (water)
 - middelhoge trefkans (water)

0 500 m

ROB
ArchisII

4 Beknopte bouwhistorische beschrijving van de bebouwing

4.1 Algemeen

Monumentale waardering

Doorgaans wordt de monumentale waarde van een pand bepaald aan de hand van de diverse onderdelen van het pand, het exterieur, het interieur, de vloerconstructies en de draagconstructies. Aangezien de panden hier slechts vanaf de openbare weg zijn bekeken en er geen onderzoek in de panden zelf heeft plaatsgevonden wordt de monumentale waardering toegekend op basis van het exterieur. Met uitzondering van het pand Achterwillenseweg 140, is er op basis van de aan ons verstrekte gegevens geen reden aan te nemen dat er panden zijn die mogelijk nog delen van een oudere voorganger herbergen.

4.2 Beschrijvingen

Achterwillenseweg 31-31A

Het pand gebouwd rond 1964 is in een landelijke stijl die in de volksmond ook wel “Boerderette” wordt genoemd. Het staat op een rechthoekig grondvlak met de voorgevel aan de Achterwillenseweg. Het omvat een begane grond en een zolderverdieping onder een met Hollandse pannen gedekt wolfdak. De voorgevel heeft op de begane grond twee vensteropeningen met een zeer brede muurdam. Centraal in de beschoten geveltop is een liggende vensteropening.

Achterwillenseweg 33

Het witgeschilderde pand daterend uit omstreeks 1965 (M.A. IJsselstein, tekenaar) staat op een L-vormig grondvlak met de voorgevel aan de Achterwillenseweg. Het omvat een begane grond en een zolderverdieping onder een met Hollandse pannen gedekt zadeldak. Het dak is aan alle zijden overstekend en ligt met de nok haaks op de Achterwillense weg, de bakgoot wordt ondersteund door bakstenen consoles. De entree ligt rechts in de voorgevel, links ervan bevindt zich een grote, liggende vensteropening. In de centrale as van de voorgevel bevindt zich één vensteropening. Aan de bovenzijde van de vensteropeningen bevindt zich bakstenen sierband. De vensteropenig in het linkerbouwdeel, haaks op het hoofdpand, ontbeert deze sierband.

Achterwillenseweg 96

Sober, bakstenen bedrijvencomplex uit het tweede kwart van de twintigste eeuw. Het witgeschilderde complex bestaat uit een hoofdpand op een rechthoekig grondvlak waarvan het zadeldak haaks op de Achterwillenseweg gericht is. Haaks op het hoofdpand bevinden zich links twee loodsen, die parallel aan de straat, achter elkaar liggen. De loodsen hebben, net als het hoofdpand, een zadeldak en worden rechts doorsneden door een breed garage-deel dat met de ingang haaks op de straat georiënteerd is. Alle bouwdelen hebben een bitumeuze dakbedekking.

Achterwillenseweg 98

Het sobere pand uit 1959 (P. van Nieuwkoop, bouwkundige) bestaat uit een begane grond en zolderverdieping, staat op een rechthoekig grondvlak en heeft de gecentreerde entree aan de Achterwillenseweg. Aan weerszijden hiervan is een nagenoeg vierkante vensteropening. Het licht overstekende zadeldak is met donkere Utrechter pannen gedekt en staat met de nok parallel aan de Achterwillenseweg.

Achterwillenseweg 98 A

Het pand met uitbouw, beide bestaande uit een begane grond en zolderverdieping, dateert van 1969 (A. Grootendorst, tekenaar). Het staat op een onregelmatige plattegrond, parallel aan de Achterwillenseweg. De gevels zijn in gele baksteen, in halfsteens verband opgetrokken. De zadeldaken zijn beide gedekt met donkere Utrechter pannen en staan met de nok parallel aan de Achterwillenseweg. Het voorste dakschild van het woonhuis wordt doorbroken door twee grote dakkapellen. Het pand bestaat uit een breed en relatief diep woonhuis met links de uitbouw die nagenoeg dezelfde diepte heeft als het woonhuis. Deze uitbouw ligt in z'n geheel terug ten opzichte van het woonhuis. Gecentreerd in de voorgevel bevindt zich de entree. Aan weerszijde hiervan, bevinden zich liggende vensteropeningen. In de uitbouw bevinden zich staande vensteropeningen.

Achterwillenseweg 100

Het L-vormige pand dateert van 1960 (L. v.d. Linde, architect) en omvat een begane grond onder een overstekend zadeldak met een zeer flauwe dakhelling. De L-vormige plattegrond ontstaat doordat het linker, en tevens het grootste, deel minder diep is dan het rechter deel. Het pand heeft tot aan de onderdorpel van de kozijnen een horizontaal beschot van grove planken, daarboven zijn de gevels voorzien van een horizontaal beschot hetgeen het pand een chalet-achtige uitstraling geeft. Links van de entree, die zich in het linker deel bevindt, is een vierkante vensteropening, rechts van de entree een liggende vensteropening. Het dak loopt door boven de entree.

Achterwillenseweg 102

Het sobere, maar met zorg uitgevoerde pand is gebouwd rond 1928. Het staat op een nagenoeg vierkant grondvlak en omvat een begane grond en zolderverdieping onder een met dakpannen van het type Tuile du Nord gedekt mansarde-tentdak. De gevels zijn in kruisverband gemetseld. Tot aan de onderlijn van de vensters en boven het venster tot aan de goothoogte, zijn de gevels gemetseld met een donkerder baksteen. De bovenkant van de kozijnen doorbreekt deze horizontale band. Een fraai detail zijn de bijzonder lange, onder een zeer flauwe hoek gemetselde onderdorpels. De bakgoten hebben een grote overstek.

Achterwillenseweg 106

Het pand uit 1974 (Ideaalbouw System-house) lijkt qua plattegrond sterk op Achterwillenseweg 98, een woonhuis met links een terugliggende uitbouw. Afgezien van de onbeschilderde plint is het hele pand voorzien van een recent aangebrachte, witte verflaag. Het pand en uitbouw omvatten een begane grond en zolderverdieping onder blauwe betonpannen gedekte zadeldaken waarvan de nok parallel aan de Achterwillenseweg ligt. De licht overstekende daken hebben ongeprofileerde windveren met een makelaar.

Achterwillenseweg 108

Het sobere pand uit 1964 (T.J. de Jong, architect) staat op een rechthoekig grondvlak, parallel aan de Achterwillenseweg. Het omvat een begane grond en een zolderverdieping onder een met bruine Utrechter pannen en gevelpannen gedekt zadeldak waarvan de nok parallel aan de straat ligt. De entree ligt in de voorgevel, iets rechts van de centrale as. Links van de entree is een staand venster van bescheiden formaat, rechts van de entree een grote liggende vensteropening.

Achterwillenseweg 110

Achterwillenseweg 110 is een tweelaags, witgeschilderd pand op een rechthoekig grondvlak en is gebouwd rond 1958 (L. v.d. Linde, architect). Het pand bestaat uit een begane grond en een zolderverdieping onder een met blauwe en oranje Utrechter pannen gedekt zadeldak dat met de nok parallel aan de straat ligt. De beide zijgevels van het pand zijn tuitgevels. De entree ligt aan de Achterwillenseweg, links van de centrale as. Rechts van de entree bevinden zich een drietal vensteropeningen.

Achterwillenseweg 112

Sober, tweelaags pand, daterend van 1956 (Architectenbureau Klein), op een rechthoekig grondvlak. Het pand bestaat uit een begane grond, een verdieping en een zolderverdieping onder een met betonpannen gedekt zadeldak. Het dak heeft een flauwe dakhelling en ligt met de nok parallel aan de straat. In de voorgevel bevindt zich rechts de entree welke een brede, natuurstenen omlijsting heeft. Links hiervan bevindt zich een erker. Boven de entree, tegen de gootlijst aan, bevinden zich drie nagenoeg vierkante vensters. Gecentreerd in de nok bevindt zich de schoorsteen.

Achterwillenseweg 114

Eenvoudig tweelaags pand uit 1959 (L. v.d. Linde, architect) op een rechthoekig grondvlak. Het pand bestaat uit een begane grond, een verdieping en een zolderverdieping onder een met blauwe en oranje Utrechter pannen en gevelpannen gedekt zadeldak dat met de nok parallel aan de straat ligt. Het dak heeft een lichte overstek bij de voor- en achtergevel. De voorgevel heeft nagenoeg dezelfde indeling als Achterwillenseweg 110.

Achterwillenseweg 118

De villa gebouwd rond 1968 (C.P. Lageweg en J. Houtekamer, architecten) staat op een vrijwel vierkant grondvlak. Het omvat een begane grond en een zolderverdieping onder een zadeldak met bitumeuze dakbedekking, de nok is haaks op de straat georiënteerd. Van het dak is het rechterdakschild langer dan het linker. De linkerzijmuur is hoger opgemetseld wat het pand een a-symmetrisch karakter geeft. De voorgevel is op de begane grond gemetseld, ter hoogte van de (zolder)verdieping is de gevel afgewerkt met een horizontaal beschoot. De entree bevindt zich in de zelfde as als de nok. Links van de entree is een garage, rechts twee vensteropeningen. Boven de garage bevindt zich een inpandig balkon met rechts hiervan één vensteropening.

Achterwillenseweg 120

Ten tijde van de verkenning was het pand daterend van 1974 slecht zichtbaar vanaf de openbare weg. Het staat op een L-vormig grondvlak, het linkerdeel van het pand is minder diep dan het rechter, en omvat een begane grond en zolderverdieping onder een met betonpannen gedekt zadeldak. Rechts heeft het een garage uitbouw. De nok ligt parallel aan de straat.

Achterwillenseweg 122

Het pand staat op een L-vormig grondvlak, het rechterdeel van het pand is minder diep dan het linker, en heeft links een uitbouw dat in z'n geheel terugligt ten opzichte van het hoofdpand. Het pand dateert van 1973 (L. v.d. Linde, architect) en omvat een begane grond en een zolderverdieping onder een met groene betonpannen gedekt zadeldak waarvan de nok parallel aan de straat ligt. Dit geldt ook voor de uitbouw, de nokhoogte is echter iets lager. De entree ligt aan de Achterwillenseweg in het rechterdeel. Aan weerszijde van de entree bevinden zich liggende vensteropeningen. De voorgevel van de uitbouw bestaat grotendeels uit een houten pui. De daken hebben aan alle zijden een lichte overstek. De achterse dakschilden van het hoofdpand worden ter plaatse van de zijgevels doorbroken door schoorstenen.

Achterwillenseweg 124

Sober, drielaags pand uit 1962 (L. v.d. Linde, architect) op een rechthoekig grondvlak met links een recentere tweelaags aanbouw. Het pand bestaat uit een begane grond, een verdieping en een vliering onder een met betonpannen gedekt zadeldak dat met de nok parallel aan de straat ligt. In de voorgevel bevindt zich links de entree welke een brede, natuurstenen omlijsting heeft. Rechts hiervan bevindt zich een grote vensteropening. Indezelfde assen als de gevelopeningen op de begane grond bevinden zich verdiepingsvensters. Ter plaatse van de zijgevels bevinden zich schoorstenen. De uitbouw is voorzien van een horizontale schroten betimmering. De nokhoogte is iets lager dan het hoofdpand.

Achterwillenseweg 126

Eenvoudig tweelaags pand gebouwd rond 1971 (B.W. van Eesteren, architect) op een rechthoekig grondvlak. Het pand bestaat uit een begane grond en een zolderverdieping onder een met betonpannen gedekt zadeldak dat met de nok parallel aan de straat ligt. Het dak heeft aan alle zijden een lichte overstek. Zowel het voorste als het achterste dakschild wordt doorbroken door een schoorsteen. De entree is op de Achterwillenseweg gericht en heeft aan weerszijde een liggende vensteropening.

Achterwillenseweg 128

Ten tijde van de verkenning was het pand uit 1973 (A.A.M. Snellen, bouwadviesbureau) slecht zichtbaar vanaf de openbare weg. Het pand staat op een rechthoekig grondvlak met links een garage-uitbouw. Het omvat een begane grond en zolderverdieping onder een zadeldak welke gedekt is met betonpannen. De nok ligt parallel aan de straat.

Achterwillenseweg 128 A

Ten tijde van de verkenning was het pand daterend van 1973 (A.A.M. Snellen, bouwadviesbureau) slecht zichtbaar vanaf de openbare weg. Het pand staat op een rechthoekig grondvlak met links een garage uitbouw. Het omvat een begane grond en een hoge zolderverdieping onder een zadeldak welke gedekt is met betonpannen, de nok ligt parallel aan de straat. Het voorste dakschild is

langer dan het achterste, de achtergevel is hoger opgemetseld dan de voorgevel.

Achterwillenseweg 132

Ten tijde van de verkenning was het pand, gebouwd rond 1964 (Gebr. Kwaaitaal) slecht zichtbaar vanaf de openbare weg. Het betreft een op een historiserende wijze vormgegeven pand op een onregelmatige plattegrond met rechts een garage-uitbouw. Het omvat een begane grond en zolderverdieping onder een zadeldak welke gedekt is met Hollandse pannen, de nok ligt parallel aan de straat. De zijgevels zijn schoudergevels.

Achterwillenseweg 132 A

Het pand dateert uit het einde van de twintigste eeuw en staat, voor zover zichtbaar, op een vierkant grondvlak. Het omvat een begane grond, een verdieping en een zolderverdieping onder een met groene betonpannen gedekt tentdak met een centrale schoorsteen. De symmetrische voorgevel heeft een middenrisaliet die boven de gootlijst doorloopt. De entree in het middenrisaliet heeft een houten omlijsting met een historiserende vormgeving.

Achterwillenseweg 134

Ten tijde van de verkenning was het pand, gebouwd omstreeks 1974 (Knoop & Nieuw-veld, architecten), slecht zichtbaar vanaf de openbare weg. Het pand heeft een onregelmatige plattegrond en een onregelmatige gevelhoogte. De entree van het pand bevindt in de voorgevel aan de straat, tevens is er een entree op de eerste verdieping. De voorgevel bevat veel hout en glas. Er is een overstekend dakschild boven de voorgevel.

Achterwillenseweg 136

Op een historiserende wijze vormgegeven pand uit het laatste decennium van de twintigste eeuw. Het pand staat op een rechthoekig grondvlak met rechts een lage uitbouw en omvat een begane grond, een verdieping en mogelijk een zolderverdieping. Het zadeldak staat met de nok parallel aan de Achterwillenseweg en is gedekt met blauwe Hollandse pannen. In de centrale as van de symmetrische voorgevel is de entree met houten omlijsting, de fenêtre à terre van de verdieping en het vrij forse fronton dat de gootlijst op blokken doorbreekt. Aan weerszijde van de centrale as bevindt zich een vensteropening op de begane grond en de verdieping.

Achterwillenseweg 138-138A

Op een historiserende wijze vormgegeven pand uit het laatste decennium van de twintigste eeuw. Het pand staat op een rechthoekig grondvlak en omvat een begane grond, een verdieping en een zolder. Het zadeldak staat met de nok parallel aan de Achterwillenseweg en is gedekt met blauwe betonpannen, zowel links als rechts bevindt zich een schoorsteen. Het vrij brede middendeel van de symmetrische voorgevel doorsnijdt de gootlijst en ligt iets verdiept, het heeft een omega-vormige top. Boven de dubbele voordeur bevindt zich een groot, twaalfruits venster. In de top van het middendeel bevindt zich een oculus. Aan weerszijden van het middendeel bevinden zich twee vensteropeningen op de begane grond en verdieping. De gootlijst loopt een stukje door in het middendeel.

Achterwillenseweg 140

Het eenvoudige pand staat op een rechthoekig grondvlak en omvat een begane grond en een zolderverdieping. Het pand is in 1966 sterk verbouwd, mogelijk is daarbij een deel van de oorspronkelijke bouw uit 1927 gespaard gebleven. Het met groene betonpannen gedekte zadeldak ligt met de nok parallel aan de Achterwillenseweg. Centraal in de voorgevel ligt de entree, aan weerszijde hiervan bevindt zich een vierkant venster met roedeverdeling. In het voorste dakschild is één tuimelraam. De linkerzijgevel heeft op de begane grond en op de verdieping één vensteropening, deze zijn verschillend van grootte.

Achterwillenseweg 140 B

Het pand uit het laatste decennium van de twintigste eeuw is met de voorgevel op de Achterwillenseweg gericht op een rechthoekige plattegrond met links, haaks op het pand, een uitbouw. Het pand omvat een begane grond en een zolderverdieping onder een met blauwe betonpannen gedekt zadeldak dat aan alle zijden licht oversteekt en met de nok op de Achterwillense weg gericht is. De indeling van de uitbouw is identiek, de nokhoogte is lager. De voorgevel, met kleine schouders, heeft links een erker, daarboven is een gevelopening met balkondeuren. Rechts bevinden zich een venster op de begane grond en de verdieping. De entree bevindt zich in de linkerzijgevel, naast de uitbouw. De beide dakschilden worden doorbroken door een kleine dakkapel, het rechter dakschild heeft tevens tuimelramen. Ter plaatse van de voor- en achtergevel wordt de nok doorbroken door een schoorsteen.

Achterwillenseweg 142

Het eenvoudige pand uit 1969 (L. v.d. Linde, architect) staat op een rechthoekig grondvlak en omvat een begane grond en een zolderverdieping. Het met rode betonpannen gedekte zadeldak ligt met de nok parallel aan de Achterwillenseweg. Centraal in de voorgevel ligt de entree, aan weerszijde hiervan bevindt zich een liggende vensteropening. Het voorste dakschild wordt links en rechts doorbroken door een dakkapel. De nok wordt links en rechts doorbroken door een schoorsteen.

Achterwillenseweg 144

Het pand uit het laatste decennium van de twintigste eeuw bestaat feitelijk uit twee bouwmassa's op rechthoekige plattegronden die naast elkaar liggen, het linker deel ligt iets terug ten opzichte van het rechterdeel. Beide delen omvatten een begane grond en een zolderverdieping onder een met blauwe betonpannen gedekt zadeldak waarvan de nok parallel aan de Achterwillenseweg ligt. De daken hebben een lichte overstek aan alle zijden, opvallend zijn de onder een hoek geplaatste bakgoten en de fors aangezette windveren. Van de rechterzijgevel is de rechterzijde minder breed dan de linkerzijde.

Achterwillenseweg 146

Het pand dateert uit 1965 (Y.S. Dijkstra) en staat op een rechthoekig grondvlak, parallel aan de Achterwillenseweg. Links heeft het een aanbouw die iets terugligt en een lagere nokhoogte heeft. Zowel het hoofdpand als de uitbouw omvatten een begane grond en zolderverdieping onder een met betonpannen gedekt zadeldak waarvan de nok parallel aan de Achterwillense weg ligt. De geveltoppen van de zijgevels zijn voorzien van een schroten betimmering. De entree ligt aan de Achterwillenseweg, iets links van de centrale as. Links hiervan is een licht uitkragend venster, rechts zijn twee liggende vensters.

4.3 Conclusie

Wat de bebouwing in het onderzoeksgebied betreft zijn de panden zonder uitzondering alle van geringe ouderdom, de bouwtijd bestrijkt de jaren 1928 tot en met de jaren '90 van de twintigste eeuw. De meeste panden dateren grofweg tussen de jaren '50 en '80 van de twintigste eeuw.

De bebouwing is grotendeels kleinschalig van karakter en sober van uitstraling. Vaak hebben de panden niet meer dan twee bouwlagen. Het overgrote deel van de panden ligt met de voorgevel en entree parallel aan de Achterwillense weg, de positionering van de panden op de percelen is niet eenduidig. Sommige panden liggen dicht aan de straat terwijl andere panden vrij diep op het perceel liggen. In dat laatste geval betreft het de wat jongere panden.

Opmerkelijk is het feit dat de entree meestal iets boven het maaiveld ligt. Waarschijnlijk heeft dit te maken met de grondwaterstand, het gebied waar de panden staan is zeer vochtig.

Achterwillenseweg 102

Qua voorkomen in positieve zin afwijkend van de overige panden in het onderzoeksgebied. Met zorg uitgevoerd metselwerk, typerend voor de jaren '20/'30 van de twintigste eeuw. Het metselwerk is voorzien van subtiele details. Tevens heeft het pand een opvallende dakvorm.

5 Conclusie en aanbeveling

5.1 Conclusie

Voor een groot deel is de kans op het aantreffen van archeologica laag. Het westelijke deel van het plangebied ligt aan de voet van de Gouderak-stroomrug. Hier is de kans aanwezig dat er in de diepere ondergrond nog restanten van (pre-) historische bewoningsactiviteiten aanwezig zijn. Wellicht kan aan dit deel van het gebied een middelhoge verwachting voor het aantreffen van archeologische waarden worden toegekend. Ook de zones ten zuiden van de Achterwillenseweg en ten noorden van de Voorwillenseweg behouden hun middelhoge verwachting. In beide zones is de kans om individuele huisterpen aan te treffen reëel aanwezig.

Cultuurhistorisch gezien heeft het gebied een weinig opvallende geschiedenis gekend. In de literatuur en de bronnen is er weinig over dit gebied terug te vinden. Na de ontvening heeft het lange tijd een agrarisch karakter gekend. Midden 19de eeuw vond er een grote ingreep plaats met de aanleg van de spoorlijn Utrecht - Gouda. De oude verkaveling werd doorsneden waarmee gebieden van elkaar geïsoleerd raakten. In de 20ste eeuw kwamen er nieuwe ontwikkelingen tot stand. Het begon met de bouw van kassen in dit gebied, later gevolgd door woningbouw, zij het dat dit laatste op bescheiden schaal plaatsvond.

Het onderzoeksgebied met de verschillende deelgebieden.

Opvallend hierbij is dat deze bebouwing op het achtereind van de oude ontginningen kwamen te liggen, ten zuiden van de achterkade, thans de Achterwillenseweg geheten. Hierdoor vond een omdraaiing in de structuur en beleving van het gebied plaats: wat eertijds een achtereind vormde, veranderde nu in de voorzijde van de kavels.

Nog weer later, eind 20ste eeuw, werd deelgebied 1 opnieuw ingericht en van woningen voorzien zonder daarbij vast te houden aan de oude verkavelingsstructuur. In het deelgebied 2 dreigt nu iets soortgelijks te gebeuren, daar een flink deel van het oude terrein onder een laag zand is verdwenen met als gevolg dat de sloten die grotendeels de structuur bepaalden deels verdwenen zijn.

Deelgebied 3 kent nog zijn historische verkaveling die, zoals het er nu naar uitziet, niet bedreigd wordt.

De bestaande bebouwing in het onderzoeksgebied vertegenwoordigt nauwelijks monumentale waarde, dit vanwege het weinig beduidende karakter en de geringe uniciteit van de meeste panden. Alleen het pand Achterwillenseweg 102 wijkt qua voorkomen af in positieve zin. Het met zorg uitgevoerde metselwerk is typerend voor de jaren '20/'30 van de twintigste eeuw. Het metselwerk is voorzien van subtiele details. Tevens heeft het pand een opvallende dakvorm.

Het pand Achterwillenseweg 114 en mogelijk de nummers 110, 112 en 124 zijn interessant vanwege hun voorgeschiedenis. Het zijn, naar het lijkt, varianten op de normaalwoningen die in de wederopbouwperiode werden geïntroduceerd. Een aardig detail daarbij vormt het feit dat een Gouds architectenbureau hiervoor een ontwerp leverde. Ondanks hun lokale cultuurhistorische waarde kan deze panden geen positieve monumentale waardering worden toegekend.

5.2 Aanbeveling

Het zou nastrevenswaardig zijn de oude verkaveling in deelgebied 2, het gebied dat in de nabije toekomst, middels het aannemen van een nieuw bestemmingsplan, een woningbouwfunctie zal worden toegekend, weer zichtbaar te maken.

Tevens zou bij een verdere invulling van dit gebied, in ieder geval aan de Achterwillenseweg, getracht moeten worden aan te sluiten bij de huidige maat, zowel wat hoogte als breedte betreft, van de reeds bestaande bebouwing.

Eventuele ontwikkelingen in deelgebied 3 zouden met terughoudendheid moeten worden uitgevoerd. Het karakter als overgangsgebied van de intensief bebouwde wijken naar het open, nagenoeg onbebouwde, platteland zou gehandhaafd moeten blijven.

Wat de bebouwing in het onderzoeksgebied betreft, alleen aan het pand Achterwillenseweg 102 wordt een positieve monumentale waardering toegekend. Dit houdt in dat er vanuit bouwhistorisch oogpunt moet worden gestreefd om zoveel mogelijk de positief gewaardeerde elementen te behouden. Aanpassingen zijn vanuit bouwhistorisch oogpunt mogelijk wanneer het karakter en de bepaalde monumentale waarden zoveel als mogelijk blijven bestaan.

Literatuur

P.H.A.M. Abels e.a. (red.), *Duizend jaar Gouda. Een stadsgeschiedenis*, Hilversum 2002.

C.Akkerman, B. van den Berg, *Het geheim van Bloemendaal*, Gouda, 1997.

J.H.J.M. Bakker, Haastrecht, z.p. z.j..

H. de Bakker, J. Schelling, *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland, de hogere niveaus. Centrum voor Landbouwpublicaties en Landbouw-documentatie*, Wageningen 1989, 2^e druk.

H.J.A. Berendsen, E. Stouthamer, *Palaeogeographic development of the Rhine-Meuse delta, The Netherlands*, Van Gorcum 2001.

E. Bet en D. Broekhuizen, *Gouda, naoorlogse architectuur en stedenbouw. Inventarisatie 2005*, Gouda 2005.

M. van Dasselaar, *Bureauonderzoek en verkennend archeologisch onderzoek 'Vlek D' te Gouda*, Nieuwerkerk aan den IJssel 2003. Rapport A03-104-Z, ArcheoMedia BV.

J.E.J. Geselschap, A. Bezemer, De ruimtelijke ontwikkeling van Gouda. In: A. Scheygrond e.a. (red.), *Gouda zeven eeuwen stad. Hoofdstukken uit de geschiedenis van Gouda, uitgegeven bij de herdekking van het 700 jarig bestaan van de stad Gouda op 19 juli 1972*.

Gemeente Gouda, *Monumentenzorg en archeologie in Gouda. Nieuwsbrief 3*, oktober 1992.

Gemeente Gouda, *Archeologische basiskaart Gouda*. Gouda 2003.

Gemeente Gouda, *Monumentenzorg en archeologie in Gouda. Nieuwsbrief 25*. Gouda 2005.

K. Goudriaan, Het elfde klooster. Over een handschrift afkomstig uit het convent Emaus in het Land van Stein. In: N.D.B. Habermehl e.a. (red.), *In de stad van die Goude*, 1992, p. 87-122.

C.W. Hesselink-Duursma, Het verdwenen landschap buiten de singels. In: W. Den-
slagen, Gouda. *De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst*, Zwolle 2001, p. 53-65.

Historische Atlas Zuid-Holland: chromotopografische kaart des rijks, 1:25.000, Den IJp 1989.

R. Kok, *Wonen op het veen. Archeologisch en ecologisch onderzoek van een twaalfde eeuwse boerderij in de Oostpolder te Gouda*, Gouda 1999.

R. Kok, B.J. van der Veen, Romeinse munten in Gouda? In: *Tidinghe van Die Goude*, jrg. 19 (2001), p. 110-115.

R. Kok, Achter de limes: Romeinse vondsten uit Gouda en omgeving. In: *Tidinghe van die Goude*, jrg. 22 (2004), no. 2, p. 48-63.

E.F.J. de Mulder, M.C. Geluk, I.L. Ritsema, W.E. Westerhoff en T.E. Wong, *De ondergrond van Nederland*, Houten 2003.

Provincie Zuid-Holland, 2003. *Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-holland, regio Krimpenerwaard en Gouwestreek*. Den Haag.

A. Scheygrond, *De namen der Goudse straten, wijken, bruggen, sluiizen waterlopen en poorten*, Alphen aan den Rijn 1981.

A. Scheygrond, *Goudse straatnamen*, Alphen aan den Rijn, 1979.

Stiboka, *Bodemkaart van Nederland 1:50.000, toelichting bij kaartblad 38 West Willemstad*. Stiboka, Wageningen 1984.

Noten

- 1 Mulder et al., 2003.
- 2 Stiboka, 1984.
- 3 Berendsen en Stouthamer, 2001.
- 4 De Mulder et al., 2003.
- 5 Stiboka, 1984.
- 6 Before Present (en.) vòòr heden, gerekend vanaf 1950 AD.
- 7 Berendsen en Stouthamer, 2001.
- 8 Stiboka, 1984.
- 9 Berendsen en Stouthamer, 2001.
- 10 De Bakker en Schelling, 1989.
- 11 M. Dasselaar en N. v.d. Feest, 2003.
- 12 J.H.J.M. Bakker, z.j., p. 6-45.
- 13 K. Goudriaan, 1992, p. 93.
- 14 R. Kok, 2004, p. 49 en 59.
- 15 R.Kok en B.J. van der Veen, 2001, p. 113-114.
- 16 C. Akkerman, B. van den Berg, 1997, p. 14, 15.
- 17 Idem, p. 36. Sommige onderzoekers gaan er zelfs van uit dat het Land van Stein en Willens al voor 1050 zijn ontgonnen.
C.W. Hesselink-Duursma, 2001, p. 57.
- 18 C.W. Hesselink-Duursma, 2001, p. 57.
- 19 Op kaartbeeld 461 in de Historische Atlas Zuid-Holland uitgave 1914, wordt de Achterwillenseweg nog aangeduid met de term Tiendweg.
- 20 C.W. Hesselink-Duursma, 2001, p. 57.
- 21 In 1996 is ten westen van Gouda in de zogenaamde Oostpolder in Schieland een boerderij opgegraven die uit de eerste helft van de 12de eeuw stamde. Uit de opgravingsresultaten viel onder meer af te leiden dat de bewoners te kampen hadden met wateroverlast en zich daar tegen wapenden door het opwerpen van terpen. Zie voor meer informatie: R. Kok, 1999.
- 22 C. Akkerman, B. van den Berg, 1997, p. 15.
Gemeente Gouda, Nieuwsbrief 3, oktober 1992, p. 1.
- 23 C. Akkerman, B. van den Berg, 1997, p. 16.
- 24 E. Bet en D. Broekhuizen (2005). Met dank aan R. Hofman.
- 25 Van Dasselaar 2003, 9.
- 26 Gemeente Gouda 2003.
- 27 Provincie Zuid-Holland 2003.
- 28 Hierbij is gebruik gemaakt van het ARCHIS II gegevensbestand.
- 29 Van Dasselaar 2003.
- 30 Gemeente Gouda 2003.
- 31 Gemeente Gouda 2005.